

آسیب‌شناسی سیاست‌های اقتصادی دولت در نظام آموزش عالی (مطالعه موردی حوزه خدمات

رفاهی دانشجویی در ایران طی سالهای ۱۳۹۸-۱۳۸۴)

کیومرث چراغی^۱ - علیرضا سلطانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۲۰ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱/۲۲

چکیده:

در دهه‌های هشتاد و نود و با موج افزایش آمار دانشجویان و همچنین تعداد دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، دانشگاه‌ها با مشکلات عدیده‌ای در حوزه تامین منابع مالی مواجه شده‌اند. در این مقاله هدف ما پاسخگویی به این سوال می‌باشد که عوامل اصلی آسیب‌زا در سیاست‌گذاری اقتصادی در حوزه خدمات رفاهی دانشجویی چیست؟ با توجه به این سوال فرضیه پژوهش این است که افزایش موج تحریم‌های اقتصادی و کاهش فروش نفت و از طرفی موج افزایشی تورم منجر به ضعف دانشگاه‌ها در تامین نیازهای معیشتی و رفاهی دانشجویان شده است. هدف اصلی ما در این مقاله این است تا با بررسی، تحلیل و آسیب‌شناسی سیاست‌های اقتصادی، نحوه برون رفت از موانع و مشکلات موجود مورد بررسی قرار گرفته و پنج آسیب و چالش جدی سیاست‌گذاری اقتصادی در حوزه خدمات رفاهی شناسایی و راه‌های حل این موانع و اصلاحات لازم در زمینه سیاست‌های اقتصادی را ارائه نمایم.

واژگان کلیدی: آسیب‌شناسی، سیاست‌گذاری اقتصادی، خدمات رفاهی دانشجویی

^۱ - گروه علوم سیاسی، سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران
kioocheraghi@gmail.com

^۲ - گروه روابط بین الملل، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران: (نویسنده مسئول)
Soltani12@gmail.com

طرح مسئله

آنچه در نگاه نخست، موضوع خدمات رفاه دانشجویی را حائز اهمیت نظری می‌کند توجه به یک تحول تاریخی در ایده و پدیده دانشگاه است که طی آن دانشگاه شکل گرفت. دانشگاه در عصر روشنگری به محلی برای آموزش عمومی و مکانی برای همه شهروندان تلقی شد. در نتیجه با گذر از دانشگاه‌های نخبه‌گرا و ورود عموم شهروندان به فضای دانشگاه موضوع خدمات رفاه دانشجویی نیز اهمیت یافت. در ایران نیز به دنبال تأسیس نهادهای مدرن آموزشی و سپس استقرار فضاهای آموزشی دانشگاهی در ایران، موضوع رفاه دانشجویی نیز در دستور کار قرار گرفت. به طور مشخص هم اکنون بیش از چهل سال است که موضوع رفاه دانشجویی در قالب های مختلف نهادی و سازمانی در حال ارائه است و خدمات رفاهی مختلفی به دانشجویان ارائه می‌شود. از جمله نهادهای متولی صندوق رفاه دانشجویی است که از قبل از انقلاب اسلامی، شروع به فعالیت کرده است و ابتدا در قالب پرداخت وام و کمک هزینه آموزشی را متقبل شد و سپس اموری چون تغذیه و خوابگاه و تجهیزات مختلف را ارائه می‌دهد.

نکته مهم اینجاست در جهان متحول، صورت و محتوای ارائه این خدمات در حال تغییر است به همین دلیل، منابع تزریق جهت ارائه خدمات دانشجویی نیز در حال تحول است. ضمن اینکه افزایش چشمگیر آمار دانشجویان، ارائه مناسب و مفید این خدمات از سوی این نهاد را با چالش مواجه کرده است؛ به طوری که روزبه‌روز حمایت دولتی از خدمات رفاهی دانشجویی در حال کاهش است. صندوق از حیث تأمین اعتبار با مشکل مواجه است و توانایی ارائه خدمات همه جانبه را ندارد. این در حالی است که بر اساس اساسنامه صندوق رفاه دانشجویان، هدف صندوق ایجاد زمینه‌های مناسب جهت رشد استعدادها و دانشجویان مستعد بی‌بضاعت می‌باشد.

بررسی و تحلیل تطبیقی وضعیت خدمات رفاه دانشجویی به خصوص کمک به وضع تحصیلی دانشجویان مستعد کم‌درآمد و گسترش کیفیت و کمیت تسهیلات اعطایی هست؛ علاوه بر اینکه تا تحقق کامل این هدف، هنوز گام‌هایی عملی و نظری چندی لازم است، خود این هدف نیز نیازمند توسعه و بازنویسی است. از سویی دیگر، در طی تحولات برنامه‌ریزی آموزش عالی، برخی از اعتبارات مربوط به خدمات رفاهی به صورت مستقل به دانشگاه‌ها واگذار شده است و بنابراین موضوع تقسیم وظایف و تسهیم منابع نیز با چالش روبرو شده است؛ واگذاری بخشی از خدمات رفاهی دانشجویی به دانشگاه، باعث شده است که «رفاه دانشجویی» به یک دغدغه تبدیل شود و بخشی از دغدغه و توان مالی واداری دانشگاه‌ها را به خود اختصاص دهد

به نحوی که مسئولان دانشگاهی، در برخی موارد از تعهدات و اختیارات خود در قلمرو اصلی آموزش و پژوهش وامانده‌اند. این موضوع از جهاتی چند قابل بررسی و واکاوی است. از این نظر، در مرحله کنونی هم صندوق رفاه و هم واحدهای امور رفاهی دانشگاه‌ها به صورت یکسان با مشکلاتی مواجه شده‌اند که بررسی علمی و تطبیقی آن بسیار حائز اهمیت است. بررسی اولیه بر ضرورت تجدید نظر در سیاست‌های ارائه خدمات و کمیت و کیفیت آنها تصریح دارد. قوانین و رویه‌های جاری خدمات رفاهی در ایران - به ویژه در حوزه‌هایی چون اعطای مساعده و تسهیلات و وام بی‌بهره، ایاب و ذهاب، مشاوره‌های فرهنگی و آموزش رایگان - به گونه‌ای است که نیازمند تحلیل و بررسی مقایسه‌ای و میان‌رشته‌ای است.

مروری بر ادبیات موضوع

عزتی و نادری (۱۳۸۸) در پژوهش خود با عنوان تأثیر سازوکارهای تخصیص مالی بر عملکرد آموزشی گروه‌های آموزشی دانشگاهی: مطالعه موردی دانشگاه تهران برای مشخص نمودن این تأثیر عملکرد ۷۵ گروه آموزشی دانشگاه تهران طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۵ به عنوان جامعه آماری انتخاب و عملکرد آموزشی و مجموعه عوامل مرتبط با آن را به صورت توصیفی تحلیلی و با استفاده از روش الگوسازی چند سالی مورد بررسی قرار دادند. نتیجه پژوهش نشان داده علیرغم تفاوت عملکردی گروه‌های آموزشی به علت ماهیت پیچیده سلسله مراتبی آنها، سازوکار تخصیص منابع مالی بر عملکرد تأثیر مثبتی دارد و در دوره موردنظر موجب افزایش عملکرد شده است. اگر چه گروه‌های آموزشی متفاوت، افزایش عملکرد متفاوتی را تجربه کردند اما به طور کلی تغییر ساز کارهای مالی مانند گرفتن شهریه از دانشجویان نوبت دوم و با دانشجویان مشروطی در مواقعی که گروه‌های آموزشی برای تحقق اهداف خود با موانع مالی روبه‌رو هستند، موجب افزایش چشمگیر عملکرد آموزشی می‌شود و گروه‌های آموزشی به انگیزه‌های مالی پاسخ می‌دهند. (عزتی و نادری، ۱۳۸۸: ۲۳-۵۴)

قارون (۱۳۸۷) معیار و ملاک برای تعیین میزان اعتبارات جاری مورد نیاز آموزش عالی در کلان و توزیع آن بین واحدهای مختلف را منتشر کرد در این گزارش که از سوی موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی با هم توضیح معیار و ملاک برای تعیین میزان اعتبارات جاری مورد نیاز آموزش عالی در کلان و توزیع آن در بین واحدهای مختلف تهیه گردید، ضمن اشاره به روش‌های تعیین اعتبارات جاری مورد نیاز آموزش عالی، یعنی روش جزء به کل و روش کل

به جزء، ابتدا به بررسی روش اول، ملاک‌های موجود و در حال اجرا برای آن پرداخته و نواقص احتمالی آن را شرح داده شده است. سپس برای کسب چهارچوب عملی قابل اجرا در روش دوم، نحوه تعیین اعتبارات جاری مورد نیاز و توزیع آن بین واحدهای مختلف در چند دانشگاه بررسی گردیده و پس از آن، با توجه به ارقام هزینه واحدهای تابعه آموزش عالی و روش‌های مطالعه شده، ضوابطی برای تعیین اعتبارات جاری مورد نیاز آموزش عالی در سطح کلان پیشنهاد شده است. در پایان روش محاسبه هزینه سرانه دانشجو نیز برای برآورد اعتبارات جاری برحسب برنامه‌های مختلف شرح داده شده است. (قارون، ۱۳۸۷: ۲۷ تا ۴۶)

نصیری پور و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهش تحلیل صورت‌های مالی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور با تحلیل ۱۲ نسبت مالی در دو گروه نقدینگی و فعالیت، سعی در بررسی عملکرد مالی ۳۸ دانشگاه علوم پزشکی کشور داشتند. یافته‌ها نشان داد میانگین نسبت‌های نقدینگی دانشگاه نسبت به دیگر صنایع بالا بود که این به دلیل زمان تخصیص نامناسب منابع مالی در پایان سال از سوی دولت هست. از سوی دیگر نتایج نسبت‌های بازده فعالیت و جریان نقدی عملیاتی نشان می‌دهد که مدیریت منابع مالی از نظر تبدیل دارایی‌ها و یا ترکیب منابع و سرمایه در دانشگاه به خوبی صورت پذیرفته است، این مسئله بیانگر آن است که از اختیارات قانون هیئت امنایی به خوبی استفاده نمی‌گردد. (نصیری پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۷-۸۸)

فریبا خالقی و همکاران (۱۳۹۶)، در مقاله «بررسی عوامل مؤثر بر روش تخصیص منابع آموزش عالی در ایران» درصد هستند تا عوامل مؤثر بر الگوی تخصیص منابع آموزش عالی در ایران را تبیین نمایند. برای این منظور شاخص‌های کلیدی تخصیص منابع آموزش عالی در سه گروه مؤلفه‌های سیاسی، عملکردی و رویکردی طبقه‌بندی کرده‌اند. پرسش‌نامه طراحی شده بر مبنای شاخص‌های مؤثر بر الگوی تخصیص منابع، میان مدیران و کارشناسان ارشد دانشگاه‌ها و سازمان برنامه و بودجه کشور، توزیع و داده‌های مورد نیاز برای بررسی و تحلیل شاخص‌های تخصیص منابع در وضعیت موجود و بهینه گردآوری شد. روش پژوهش به لحاظ نحوه گردآوری اطلاعات از نوع آمیخته (کمی و کیفی) می‌باشد. بر اساس یافته‌های پژوهش، ایجاد تغییر و ارتقای الگوی تخصیص منابع آموزش عالی، مستلزم توجه بیشتر و عمیق‌تر به مؤلفه عملکردی و در نظر گرفتن اهمیت مؤلفه رویکردی است. نتایج آزمون فرضیه‌ها در وضعیت موجود نشان می‌دهد، الگوی تخصیص منابع به دانشگاه‌ها تحت تأثیر مؤلفه‌های عملکردی و سیاسی قرار دارد در صورتی که در وضعیت بهینه الگوی تخصیص منابع آموزش عالی تحت

تأثیر مؤلفه‌های عملکردی و رویکردی قرار می‌گیرد و مؤلفه سیاسی بر الگوی تخصیص منابع آموزش عالی تأثیری ندارد. بر اساس یافته‌های پژوهش، مهم‌ترین شاخص‌های مؤثر بر الگوی تخصیص منابع آموزش عالی به شرح ذیل شناسایی شدند: «تحقق اهداف آموزشی برنامه راهبردی دانشگاه»، «تحقق اهداف پژوهشی برنامه راهبردی دانشگاه»، «اثربخشی فعالیت‌های آموزشی»، «هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت در دانشگاه»، «منزلت و اعتبار دانشگاه»، «فرآیند مدیریت اثر بخش و شفاف در دانشگاه‌ها»، «قابلیت پیش‌بینی روش و پارامترهای مورد استفاده تخصیص منابع» و همچنین «شفافیت، عدالت و کارآمدی تخصیص منابع». (خالقی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۲-۹)

روش تحقیق

اقدام به ترکیب و تلفیق اطلاعات پدیده جدیدی نیست. مرور نقلی متون و منابع، از مدت‌ها قبل از ایجاد روش فرا تحلیل انجام می‌شده است و در ابتدا این روش در بین دانشمندان علوم اجتماعی رایج گردید و سپس توسط محققین سایر رشته‌ها نیز پذیرفته شد. فرا تحلیل، مهم‌ترین روش برای خلاصه‌سازی تحقیقات گذشته است، خصوصاً هنگامی که حجم نمونه در یک مطالعه، آن قدر کم باشد که نتوان به نتیجه‌گیری مطمئنی رسید و با به لحاظ روشی برخی از عناصر مفهومی موردنظر در تحقیقات گذشته نیز تحت عناوین متفاوتی بررسی شده باشد و ما در زمینه موضوعی خود، حقیقی مشخص، کمتر داشته باشیم. فرا تحلیل در دو بعد کمی و کیفی مطرح است. فرا تحلیل در بعد کمی، تحلیل آماری مجموعه بزرگی از نتایج به دست آمده از مطالعات منفرد متعدد و با هدف تلفیق آن یافته است. هر یک از آن مطالعات، در واقع واحد پژوهش فرا تحلیل، تلقی می‌گردند و چون فرا تحلیل اساساً به اطلاعات مطالعات اولیه وابسته است، اغلب به آن تحلیل، هم می‌گویند.

چارچوب نظری

کیفیت زندگی دانشجویی

رفاه دانشجویی کیفیت زندگی به عنوان یکی از ابعاد و مؤلفه‌های اصلی و سازنده رفاه در جامعه تلقی می‌گردد؛ تا جایی که برخی از صاحب نظران، اصطلاح کیفیت زندگی را تا آن اندازه ارتقاء داده‌اند که معنای مشابهی با رفاه اجتماعی از آن برداشت می‌شود. در این راستا لازم به ذکر است که کیفیت زندگی ارتباط متقابلی با رفاه اجتماعی در معنای اخص و توسعه

در معنای اعم دارد. کارل سون (۲۰۰۰) خاطر نشان می‌کند که کیفیت زندگی و رفاه مترادف بوده و فردی از کیفیت زندگی بالا (رفاه) لذت می‌برد که: ۱- فعال باشد. ۲- برای دیگران خوب باشد. ۳- خودباوری داشته باشد. ۴- یک خلق پایه‌ای شاد داشته باشد. فرانس و پاورس (۱۹۸۵) می‌نویسند کیفیت زندگی؛ ادراک فرد از رفاه است که به نظر می‌رسد از رضایت در حیطه‌های عمده زندگی ناشی می‌شود. (هزارجریبی، ۱۳۹۱: ۲۴۶) گوتین و همکاران (۱۹۹۰)، کیفیت زندگی را یک حالت رفاه ویژه می‌دانند که در ترکیب با دو بعد است. اولین بعد، توانایی انجام فعالیت‌های روزانه است که خود به رفاه جسمی، روانی و اجتماعی بر می‌گردد. دومین بعد رضایت بیمار در سطوح عملکردی و کنترل بیماری و درمان نشانه‌های وابسته به بیماری است. (همان، ۲۵۲)

بین مفهوم کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی همبستگی و هم پوشایی نسبتاً کاملی وجود دارد که با بررسی برخی از شاخص‌های کیفیت زندگی در ابعاد گوناگون عینی و ذهنی می‌توان بهتر به وجود این تقارن پی برد. بدین ترتیب در ارزیابی‌های رفاه اجتماعی معمولاً از کیفیت زندگی به عنوان یک مؤلفه اساسی نام برده شده است. مدل رفاه دانشجویی که در مطالب پیش رو به آن پرداخته خواهد شد؛ علاوه بر آنکه نیاز به داشتن چارچوب چند بعدی را تشخیص داده است، به این امر که چه مواردی اصولاً برای قشر دانشجو در تعیین کیفیت زندگی‌شان مهم است توجه داشته و در فرآیند برنامه‌ریزی به منظور ارتقاء سطح رفاه دانشجویان به ماهیت پویا و وابسته به زمان رفاه دانشجویی توجه کرده است. با توجه به جمع‌بندی مطالب فوق، می‌توان سه مؤلفه رفاه مادی، رفاه جسمی و سلامت محیط را در فرایند سیاست‌گذاری کیفیت زندگی دانشجویان، دارای نقش پررنگ‌تری دید و به نظر می‌رسد می‌توان همه این مؤلفه‌ها را به صورت «الگوی رفاه دانشجویی» معرفی کرد.

شاخص‌هایی که در ذیل عنوان می‌گردند علاوه بر نقش مؤثری که به منظور پی بردن به تقارن معنایی مفهوم کیفیت زندگی دانشجویی و رفاه آنان دارند؛ فهرستی از شاخص‌هایی عملیاتی که می‌توان هر یک از آنها را در درون یکی از مؤلفه‌ها یا الگوی رفاه دانشجویی جای داد؛ تهیه می‌کند:

- سلامت و بهداشت
- میزان برخورداری از امکانات بهداشتی و بهره‌مندی از سلامت جسمی (دسترسی به پزشک، بیمارستان، دارو...)

- تغذیه مناسب و دسترسی به مواد غذایی باکیفیت مطلوب
 - کسب درآمد؛ وام و تسهیلات مالی و تحقیقاتی - کیفیت محیط زندگی (خوابگاه‌ها و خانه‌های دانشجویی، محیط اطراف و ...)
 - میزان دسترسی به امکانات رفاهی (ورزشی، تفریحی و اوقات فراغت)
 - دسترسی به خدمات زیر بنایی (امکانات ارتباطی، دسترسی به اینترنت پرسرعت، برق، آب سالم و ...)
 - میزان برخورداری از تسهیلات بهداشت روانی و مشاور - حمایت در برابر حوادث و بیماری؛ بیمه‌های درمانی. (حقی کرم الله و فولادتر، ۱۳۹۳: ۱۱۵-۱۱۶)
- کشورهای گوناگون هر یک بر اساس نوع ایدئولوژی و نظام رفاهی که دارند به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در امر ارائه خدمات رفاهی و تأمین اجتماعی می‌پردازند، در این مسیر هر کشوری مطابق با رژیم رفاهی خود، سطح خاصی از خدمات را ارائه می‌کند و نوع و کیفیت خدمات نیز بستگی به نوع نظام رفاهی‌شان دارد. اهمیت سرمایه‌گذاری در این زمینه از آن رو مورد توجه کشورها می‌باشد که صرف هزینه در بخش آموزش به مثابه سرمایه‌گذاری در جهت ارتقاء سطح رشد اقتصادی، بالا بردن سطح آگاهی‌ها، قدرت تولید و رشد و توسعه فردی و اجتماعی می‌باشد. (تاج مزینانی، ۱۳۹۱: ۹۹)

خدمات دانشجویی در کشورهای، استرالیا، آلمان و ایران

- استرالیا

در استرالیا خدمات دانشجویی توصیف‌کننده ابتکارات یا واحدهای پشتیبانی دانشجویی در جهت بسط فرصت‌های آموزشی و پژوهشی است. پشتیبانی دانشجویی، خدمات دانشجویی و امکانات دانشجویی در حوزه مسئولیت سه عامل خدمت‌رسانی می‌باشند: دولت رفاه عمومی، دانشگاه‌ها و سازمان‌های دانشجویی، سه متولی اصلی برای سرمایه‌گذاری فراوان و ایجاد تأثیرات چشمگیر در وضعیت خدمات دانشجویی در جهت تکامل تدریجی پشتیبانی دانشجویی است. هدف برنامه‌ها و واحدهای خدمات دانشجویی ارتقا تجربه دانشجویی و غنی نمودن زندگی دانشجویی است. برنامه‌ها و خدمات معمول ارائه شده از سوی ادارات رفاه دانشجویی در استرالیا عموماً بر محور دو هدف اصلی می‌چرخد:

۱- کمک به دانشجویان برای انطباق و انتقال موفق به محیط دانشگاهی

۲- کاهش اتلاف انرژی در فرایند ثبت‌نام و ارتقای تعداد دانشجویان

حوزه خدمات و فعالیت‌ها به طور ویژه شامل این موارد می‌شود: ارائه توصیه‌های دانشجویی، ارتقا مهارت‌های آکادمیک و سواد اطلاعاتی، راهنمایی به وسیله دیگر دانشجویان، مساوات دانشجویی، خدمات برای دانشجویان با ناتوانی‌های، فعالیت‌های مشارکت اجتماعی دانشجویی، مشاوره روان‌شناختی و خدمات پیشرفت دانشجویی، خدمات استخدام و شاغل، خدمات اسکان دانشجویی، خدمات بین‌المللی دانشجویی، مراکز پشتیبانی دانشجویی بومی و برنامه‌های فرهنگی بومی، فعالیت‌های ورزشی و تفریحی و خدمات سلامت. به نحو فزاینده‌ای، خدمات دانشجویی و سازمان‌های شکل‌دهی سیاست‌های دانشگاه و فرایندهای که بر تجارب دانشجویی تأثیر می‌گذارند، نقش دارند. مدیر خدمات دانشجویی (معاونت و یا ریاست امور دانشجویی) برای رویه‌های آیین‌نامه‌ای دانشجویی مسئول می‌باشد. (Bartram, 2009: 308.314)

- آلمان

بخشی از خدمات دانشجویی به عهده کمیته دانشجویان است که شورای خودش را دارد. اینها برای منافع دانشجویان کار می‌کنند. دانشجویان نمایندگان خود را در سنا و شورای فکولتی دارند. علاوه بر این، دانشجویان انجمن‌های خود را دارا هستند. هیئت مدیره این انجمن‌ها با انتخابات در سطح دپارتمان و فکولتی برگزار می‌شود. هر کدام از انجمن‌های دانشجویی بودجه خاص خود و اتاق خود را هم دارد. معمولاً هفته‌ای یک‌بار در این انجمن‌ها جلسه صبحانه برگزار می‌شود. همه دانشجویان، از لیسانس تا دکترا، می‌توانند در این جلسات شرکت کنند و صبحانه رایگان بخورند. دانشجویان به فراهم آوردن این صبحانه کمک مالی می‌کنند با خودشان یا غذا می‌آورند تا اینکه محیطی دوستانه داشته باشند.

این جلسات درباره اجلاس‌ها، سفرها و ... تصمیم‌گیری می‌شود و اگر مشکلاتی با استادان وجود دارد مطرح می‌شود. با توجه به اینکه دانشجویان دکترا مسائل مخصوص به خود را دارند، شورایی هم برای دانشجویان دکترا هست. اعضای شورای دانشجویان برای مدت دو سال انتخاب می‌شوند و به صورت نوعی گروه فشار برای مطالبه درخواست‌های دانشجویان عمل می‌کنند. این شوراها قدرت تصمیم‌گیری ندارند و از بودجه اندکی برخوردار هستند که صرف پذیرایی جلسات و ... می‌شود. در صورت بروز مشکل، شورای دانشجویان دپارتمان آن را به فکولتی منتقل می‌کند. اعضای شورای دانشجویی دپارتمان با رأی مستقیم دانشجویان به طور سالانه انتخاب می‌شوند. شورای دانشجویی هیچ قدرتی در تصمیم‌گیری ندارد. خدمات دانشجویی دانشگاه، آپارتمان‌هایی را در بخش‌های مختلفی از شهر در اختیار دارد که دانشجویان می‌توانند به صورت

تک و یا به تنهایی آنها را اجاره کنند. این کاشانه‌ها اثاثیه، وای فای، برق و گرمایش رایگان دارند. کرایه کاشانه‌ها به کهنه یا نو بودن آنها و تعداد افرادی که آنها را شریک می‌شوند. بستگی دارد. معمولاً کرایه ماهانه آنها حدود ۲۰۰-۳۰۰ یورو است که از بازار آزاد بسیار ارزان‌تر است. در دانشگاه لایپزیک به اقلیت‌های قومی همچون سوویت امکانات و محل خاصی اختصاص داده شده تا بتوانند به زبان خودشان صحبت کنند. خوابگاه‌های دانشجویی اثاثیه و آشپزخانه دارند اما غذا نمی‌دهند.

دانشجویان آلمان هر ترم تحصیلی مبلغی حدود ۱۰۰ یورو به دانشگاه می‌پردازند که همه این پول صرف خدمات دانشجویی و امکاناتی جزئی همچون ساخت جای قفل کردن دوچرخه می‌شود. علاوه بر این، امکاناتی از جمله بلیت حمل‌ونقل عمومی بسیار ارزان قیمت (۶۰ یورو برای یک ترم رفت‌وآمد نامحدود در یک ایالت) می‌پردازند. اعتبار دانشجویی. دولت آلمان اعتباری به دانشجویان اختصاص می‌دهد که شبیه به وام بدون بهره است. مبلغ این اعتبار بستگی به این دارد که خانواده دانشجویان تا چه حد توان پرداخت هزینه‌های آنها را داشته باشند. به عنوان مثال، اگر در یک خانواده دو دانشجو همزمان درس بخوانند اعتبار بیشتری دریافت می‌کنند. برای دریافت این اعتبار باید در هر سال تحصیلی اقدام کرد. هیچ سودی به مبلغ دریافتی تعلق نمی‌گیرد و پنج سال بعد از اتمام درس بازپرداخت آن آغاز می‌شود. میزان بازپرداخت این اعتبار به عوامل مختلفی بستگی دارد؛ این میزان برحسب میزان درآمد مشخص می‌شود. (Gruber Et al,2010: 112-117)

نظام آموزش عالی در ایران

با مطالعه و بررسی قوانین بودجه کل کشور طی سال‌های برنامه چهارم (۱۳۸۸-۱۳۸۴) و پنجم (۱۳۹۴-۱۳۹۰) توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روند سرمایه‌گذاری آموزش عالی از منابع دولتی مشخص می‌شود. میزان این سرمایه‌گذاری در جدول (۱) ارائه شده است و نشان می‌دهد، سهم اعتبارات آموزش عالی (هزینه‌ای، اختصاصی و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای) از تولید ناخالص داخلی GDP طی برنامه چهارم توسعه دارای سیر نزولی بوده است و از ۱۵۷ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۱۳۴ درصد در سال ۱۳۸۸ رسیده است. این روند نزولی در سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ نیز ادامه دارد؛ اما سهم اعتبارات آموزش عالی از GDP با افزایشی به میزان ۰.۱۹ در سال ۱۳۹۱ به ۱.۱۷ درصد ارتقا می‌یابد. روند رشد اعتبارات آموزش عالی طی

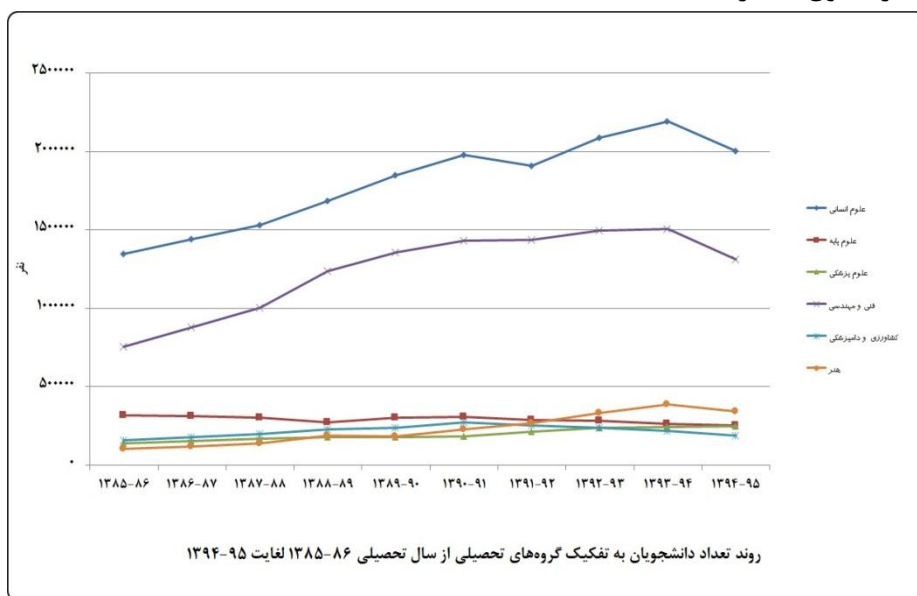
سال‌های برنامه پنجم توسعه از شرایط مطلوب‌تری نسبت به برنامه پنج ساله چهارم برخوردار است. در سال ۱۳۹۵ سهم اعتبارات آموزش عالی ۱.۲۴ درصد از GDP هست.

عنوان	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵
تولید ناخالص داخلی (GDP) *	۱,۹۴,۰۰۰,۰۰۰	۲,۳۸,۶۰۰,۰۰۰	۲,۷۲,۶۱۵,۰۰۰	۳,۶۵۵,۱۹۶,۰۰۰	۳,۸۹۲,۲۲۳,۰۰۰	۴,۵۸۵,۴۲۰,۰۰۰	۶,۳۳۹,۶۲۱,۰۰۰	۷,۴۹۰,۰۰۰,۰۰۰	۱۰,۱۲۵,۲۲۰,۰۰۰	۱۱,۵۸۷,۱۹۰,۰۰۰	۱۱,۶۷۸,۲۱۷,۰۰۰	۱۳,۸۷۳,۲۳۰,۰۰۰
جمع اعتبارات آموزش عالی **	۳,۴۰۰,۱۶۷,۰۰۰	۴,۰۶۸,۶۷۸,۰۰۰	۴,۱۵۲,۶۱۵,۰۰۰	۴,۳۵۵,۰۱۲,۰۰۰	۵,۲۰۰,۵۵۲,۰۰۰	۹,۷۱۴,۶۱۵,۰۰۰	۹,۳۱۵,۱۹۰,۰۰۰	۸,۶۲۳,۳۱۸,۰۰۰	۱۰,۴۲۱,۰۲۴,۰۰۰	۱۰,۳۲۴,۴۰۹,۰۰۰	۱۰,۶۶۷,۲۵۶,۰۰۰	۱۶,۸۵۹,۱۲۲,۰۰۰
سهم (درصد) آموزش عالی از GDP	۱.۵۷	۱.۲۹	۱.۰۲	۱.۱۶	۱.۳۴	-۰.۹۸	-۰.۹۸	۱.۱۷	۱.۰۳	۱.۱۲	۱.۲۴	۱.۲۴
اعتبارات هزینه‌ای آموزش عالی ***	۱۶,۰۷۸,۳۲۲,۰۰۰	۱۸,۵۰۱,۳۵۵,۰۰۰	۱۸,۱۷۲,۳۹۱,۰۰۰	۲۴,۹۸۸,۶۱۴,۰۰۰	۳۱,۳۱۴,۹۶۵,۰۰۰	۳۳,۲۷۰,۱۵۳,۰۰۰	۳۸,۲۵۶,۶۱۹,۰۰۰	۵۲,۹۲۵,۶۶۵,۰۰۰	۶۲,۹۶۶,۹۹۱,۰۰۰	۷۰,۳۰۶,۲۶۵,۰۰۰	۷۱,۱۰۶,۶۶۶,۰۰۰	۱۱۴,۰۶۱,۲۲۹,۰۰۰
سهم (درصد) اعتبارات هزینه‌ای آموزش عالی از GDP	۰.۸۳	۰.۷۸	۰.۵۹	۰.۶۸	۰.۸۰	۰.۶۲	۰.۶۰	۰.۳۳	۰.۶۲	۰.۶۰	۰.۵۵	۰.۸۴
اعتبارات هزینه‌ای دانشگاه‌های وزارت علوم	۴,۶۰۶,۵۵۶,۰۰۰	۷,۱۵۶,۹۹۲,۰۰۰	۷,۱۲۸,۶۱۵,۰۰۰	۹,۲۱۸,۵۰۲,۰۰۰	۱۱,۰۷۷,۹۵۴,۰۰۰	۱۳,۳۰۰,۲۲۰,۰۰۰	۱۶,۵۸۸,۴۴۴,۰۰۰	۲۲,۹۶۶,۲۵۶,۰۰۰	۲۰,۳۱۵,۱۹۰,۰۰۰	۲۰,۴۶۶,۱۱۶,۰۰۰	۲۲,۹۶۶,۱۱۶,۰۰۰	۳۰,۴۶۶,۱۱۶,۰۰۰
سهم (درصد) دانشگاه‌های وزارت علوم از اعتبارات هزینه‌ای آموزش عالی	۲۹	۲۹	۳۹	۳۷	۳۵	۴۱	۴۴	۴۴	۴۸	۴۶	۴۰	۲۷
تعداد دانشگاه‌های وزارت علوم	۶۷	۷۱	۷۱	۱۰۹	۱۱۲	۱۲۱	۱۲۶	۱۲۱	۱۱۶	۱۱۶	۱۱۶	۱۷۸
دانشجویان دانشگاه‌های دولتی ****	---	۵۲۷,۱۷۸	۵۱۴,۹۴۲	۶۱۵,۵۲۸	۶۶۵,۱۲۲	۶۸۴,۱۲۷	۷۶۶,۶۱۹	۷۹۶,۸۲۲	۸۲۸,۲۲۲	۸۲۸,۲۲۲	۸۲۸,۲۲۲	۸۸۳,۸۲۲
تعداد دانشجویان روزانه وزارت علوم	۲۷۶,۶۷۲	۲۰۱,۳۶۸	۲۲۴,۰۶۲	۲۴۶,۲۹۸	۲۸۳,۱۶۶	۴۱۰,۱۱۱	۴۴۲,۶۱۹	۴۷۲,۶۱۹	۴۷۲,۶۱۹	۴۷۲,۶۱۹	۴۷۲,۶۱۹	۵۲۲,۶۱۹
تعداد دانشجویان وزارت علوم (شبه‌روزانه)	---	۴۲۸,۲۲۲	۴۲۸,۲۲۲	۵۰۲,۲۲۵	۵۲۲,۶۱۹	۵۶۱,۹۰۰	۶۰۲,۲۲۲	۶۲۸,۰۲۲	۶۲۸,۰۲۲	۶۲۸,۰۲۲	۶۲۸,۰۲۲	۶۸۸,۲۲۲

جدول ۱- مخارج آموزش عالی از منابع دولتی ۱۳۸۴-۱۳۹۵ (منبع: خالقی، ۱۳۹۶: ۱۰۰)

با توجه به اینکه ۸۰ درصد از دانشجویان دانشگاه‌های دولتی در دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری مشغول به تحصیل می‌باشند، سهم اعتبارات دانشگاه‌های مزبور مورد بررسی قرار می‌گیرد. سهم اعتبارات هزینه‌ای دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری از اعتبارات هزینه‌ای آموزش عالی در انتهای برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸) ۳۵ درصد هست. سهم مزبور در سال ۱۳۹۰ به ۴۴ درصد و در انتهای برنامه پنجم (۱۳۹۵) به ۴۷ درصد افزایش یافته است. این در حالی است که تعداد دانشگاه‌های وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در ابتدای برنامه چهارم توسعه ۶۷ ردیف بوده است و در سال ۱۳۹۰ به ۱۴۶ ردیف و همچنین در انتهای برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۵) به ۱۷۸ ردیف دانشگاهی افزایش یافته و از طرفی تعداد دانشجویان روزانه از ۲۷۴۶۷۲ نفر در سال ۱۳۸۴ به ۵۲۲۴۹۰ نفر در سال ۱۳۹۴ رسیده است. البته اگر به تعداد دانشجوی روزانه، تعداد دانشجویان شبانه نیز اضافه شود در مجموع به ۶۹۸۶۷۹ نفر دانشجو در سال ۱۳۹۴ خواهیم رسید. پیش از آنکه به چگونگی تخصیص یافته

به دانشگاه‌ها بپردازیم اشاره به این نکته ضروری به نظر می‌رسد که روش تخصیص منابع مالی دانشگاه‌ها به خودی خود یک هدف نیست. بلکه در واقع یک وسیله برای رسیدن به هدف است. می‌توان از آن به عنوان راهکاری یاد کرد که توسط مراجع دولتی بکار گرفته می‌شود تا بر روی دانشگاه تأثیر بگذارد. نهاد تأمین‌کننده منابع مالی انتظار دارد تا دانشگاه برای رسیدن به نتایج بخصوصی تلاش کند. به عنوان یک ابزار راهبردی، مکانیزم تخصیص یافته بخشی از جعبه ابزار دولت است. در نتیجه راهبری، مدیریت و تخصیص منابع مالی دوروی یک سکه هستند. پاورقی اعتبارات هزینه‌ای (جاری): این اعتبارات، ظرفیت‌های ایجادشده توسط دولت را حفظ و نگهداری می‌کنند و هزینه‌های نگهداری از ظرفیت‌های موجود را در قالب هزینه جبران خدمات کارکنان، استفاده از کالا و خدمات، هزینه‌های اموال و دارایی، یارانه، کمک‌های بلاعوض، رفاه اجتماعی و سایر هزینه‌های تأمین هزینه‌های اعمال حاکمیت و استقرار نظام را تأمین می‌نماید. تعیین سهم دانشگاه‌ها از منابع آموزش عالی بر اساس رویه‌های متفاوتی صورت گرفته است اما آنچه در دهه اخیر مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گرفته است نشان می‌دهد روش تخصیص منابع دولتی از سرمایه‌گذاری انجام شده برای آموزش عالی از سال ۱۳۸۵ دستخوش تغییرات اساسی گردید و به سمت تخصیص منابع بر مبنای هزینه سرانه دانشجویی حرکت کرده است. شاخص فعالیت‌ها و اجزای هزینه‌های برآورد سرانه دانشجویی در سال ۱۳۸۹، ۱۳۹۱ و ۱۳۹۵ در جدول (۲) ارائه شده است.

تحلیل‌های نظری و شواهد تجربی از مسائل آموزش عالی حکایت از آن دارند که نظام موجود تأمین و تخصیص مالی آموزش عالی در ایران چندان سازگار با اهداف توسعه این کشور نیست.

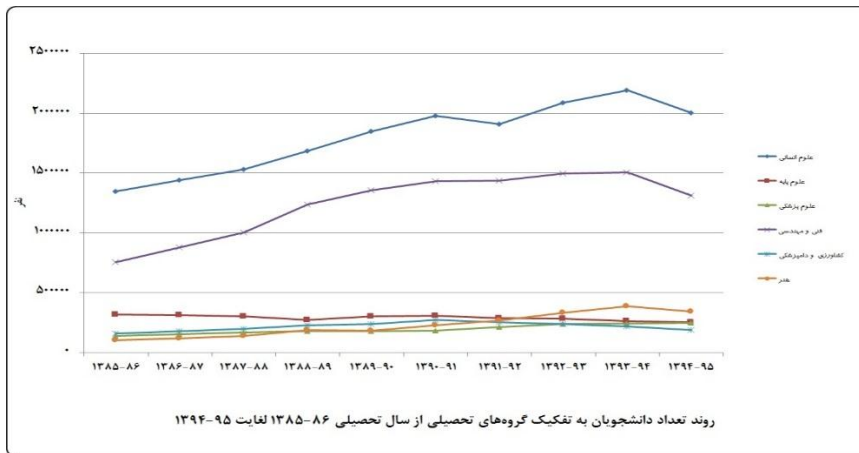
آسیب‌شناسی سیاست‌گذاری اقتصادی در حوزه خدمات رفاهی و چالش‌های آن در ایران
سیاست‌گذاری اقتصادی برای خدمات رفاه دانشجویی در ایران از دیرباز با مشکلات و چالش‌های فراوانی روبرو بوده است. چنانچه بخواهیم به شناخت عمیقی از وضعیت سیاست‌های اقتصادی در حوزه نظام آموزش عالی و بویژه حوزه خدمات رفاهی بپردازیم لازم است در یک دسته بندی جداگانه به چالش‌ها و آسیب‌ها پرداخته شود که در این مقاله به معرفی و تحلیل تعدادی از این آسیب‌های اساسی می‌پردازیم.

۱- پراکندگی مراکز تصمیم‌گیر و سیاست‌گذار در حوزه خدمات رفاه دانشجویی
چنانچه بخواهیم به بررسی نهادها و سازمان‌های موثر در سیاست‌گذاری اقتصادی در حوزه خدمات رفاه دانشجویی بپردازیم ابتدا به ساکن نیازمند آن هستیم به تعریف واحدی از حوزه خدمات رفاه دانشجویی برسیم. متأسفانه در حوزه آموزش عالی ایران حوزه خدمات رفاهی در ابعاد مختلفی جدا شده و متولی‌های جداگانه‌ای دارند به عنوان مثال حوزه خوابگاه و تسهیلات دانشجویی در حوزه صندوق رفاه دانشجویان، درمان و حوزه ورزش در حوزه اختیارات سازمان دانشجویان و اعتبارات مربوط به غذایی دانشجویی مستقیماً در اختیار دانشگاه‌ها گذاشته می‌شود. این حجم از پراکندگی مسلماً منجر به تعدد نهادهای تصمیم‌گیر شده و باعث عدم هماهنگی در سیاست‌ها و هدر رفت منابع می‌شود.

۲- وابستگی شدید اعتبارات حوزه خدمات دانشجویی به بودجه دولتی
از آنجا که بودجه بخش‌های مختلف دانشجویی در ایران به شدت وابسته به بودجه دولتی و نفت می‌باشد حوزه خدمات رفاهی نیز از این مقوله جدا نیست. با توجه به آنکه بودجه دولت متأثر از وضعیت تحریم‌ها و فروش نفت می‌باشد هر ساله حوزه خدمات رفاهی دانشجویی به شدت تحت تأثیر سیاست‌های انقباضی و انبساطی در حوزه بودجه دولتی می‌گردد.

۳- توسعه کمی دانشگاه‌ها و دانشجویان با توجه اندک به زیرساخت‌های اقتصادی و رفاهی
یکی از تحولاتی که در نهادهای اجتماعی جامعه ایران به خصوص در اثر انقلاب اسلامی روی داد، کاسته شدن از خصیصه تقریباً طبقاتی قبل از انقلاب و جایگزینی جامعه توده‌وار به جای آن بود. آموزش عالی پس از انقلاب اسلامی، حقی مصرح و قانونی و همگانی و رایگان برای همه

شد که در کنار این نارسایی‌ها، تقاضای اجتماعی برای آن به دلایل تحولات مختلف اجتماعی، رو به توده‌ای شدن می‌نهاد. توسعه کمی دانشگاه‌ها متأثر از نگاه سیاسی دولت‌های وقت در سال‌های ۸۴ تا ۹۲ و به موازات آن افزایش تعداد دانشجویان و کارکنان دانشگاه‌ها که همگی وابسته به بودجه دولتی می‌باشند امروزه سیاست‌گذاران نظام آموزش عالی را در زمینه مسائل اقتصادی با آسیب‌های جدی مواجه کرده است.

(خالقی، ۱۳۹۶: ۱۲۱)

۴- نگاه دولتی و نقش کمرنگ بخش خصوصی در ارائه خدمات رفاه دانشجویی

بدون شک واگذاری امور هر جامعه به دست مردم و بخش خصوصی می‌تواند باعث بالا رفتن بازده و صرفه اقتصادی شود. علی‌رغم تاکید اصل ۴۴ قانون اساسی ج.ا.ا در زمینه واگذاری امور به بخش خصوصی اما متأسفانه در حوزه آموزش عالی بنا به دلایل مختلف تاکنون این اتفاق یا رخ نداده یا بسیار ضعیف پیش رفته است. جمعیت ۴ میلیون نفری نظام آموزش عالی در ایران می‌تواند به یکی از بهترین بازارها برای سرمایه‌گذاران بخش خصوصی مبدل شود. از طرفی ضمن کاهش بار مالی حوزه خدمات رفاهی برای دولت به ارائه خدمات مطلوب تر برای جامعه هدف بی انجامد.

۵- ضعف قوانین و مقررات مالی و معاملاتی و دست و پا گیر بودن آنها در مسیر توسعه اقتصادی

امروزه در نظام آموزش عالی در دنیا نیل به سمت خودکفایی و تولید ثروت با سرعت روز افزونی در جریان می‌باشد. اما در ساختار قوانین و مقررات بخش دولتی قوانین و مقررات دست و پا گیر منجر به ضعف دانشگاه‌ها، صندوق‌های رفاه و تصمیم‌گیران در حوزه‌های اقتصادی شده است. در حالیکه دانشگاه‌ها در سطح جهان در این زمینه استقلال بیشتری داشته و به راحتی

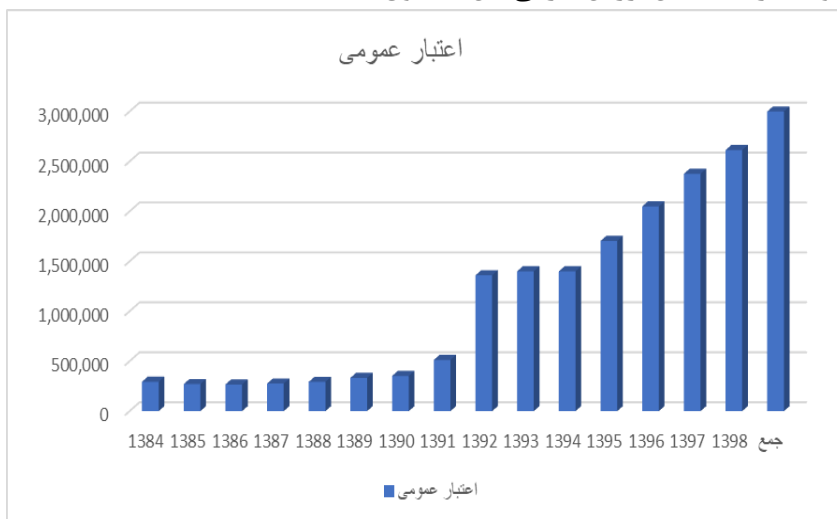
می‌توانند از محل منابع مالی خود با سرمایه‌گذاری هدفمند ضمن تقویت جایگاه خود و تولید ثروت زمینه‌ساز ارائه خدمات مطلوب‌تری به خانواده دانشگاهی شده‌اند.

سیاست‌گذاری اقتصادی- منابع درآمدی خدمات رفاهی دانشجویی در ایران

منابع درآمدی صندوق رفاه

- اعتبارات عمومی

ماده ۳ قانون صندوق رفاه دانشجویان بیان می‌کند که: «بودجه صندوق دو وزارتخانه از محل کمک‌های دولت، تسهیلات اعطایی سیستم بانکی، درآمد حاصله از سرمایه‌گذاری‌های وجوه مازاد صندوق، کمک و هدایای اشخاص حقیقی و حقوقی، وجوه حاصل از محل برگشت اقساط بدهکاران و اجاره‌بهای خوابگاه‌های دانشجویی تأمین می‌شود». (قانون صندوق رفاه دانشجویان، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی) با استناد به مفاد ماده ۳ قانون تأسیس صندوق رفاه دانشجویان بخشی از منابع مالی از محل کمک عمومی دولت تأمین می‌شود بودجه صندوق هر ساله در قالب برنامه، فعالیت و طرح در جدول شماره ۷ قوانین بودجه سنواتی و در مستقل بودجه پس از تصویب مجلس شورای اسلامی از سوی سازمان برنامه و بودجه کشور ابلاغ می‌گردد. در سال‌های اخیر وضعیت تورم کشور و کاهش تخصیص منابع مالی از سوی دولت به دلیل محدودیت‌های اعتباری پیش آمده ناشی از تحریم‌های ناعادلانه به محدودیت‌های این صندوق اضافه شد و منجر به کاهش ارزش دارایی این صندوق شده است.

وضعیت اعتبارات صندوق رفاه دانشجویان از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۸ (مبلغ برحسب میلیون ریال). (منبع صندوق رفاه دانشجویان)

- اعتبارات اختصاصی

با استناد به ماده ۳ قانون تأسیس صندوق رفاه دانشجویان بخش اعظمی از منابع مالی از محل درآمدهای اختصاصی تأمین می‌شود که درآمد مذکور حاصل از محل برگشت اقساط بدهکاران، اجاره‌بهای سراهای دانشجویی، فعالیت سرمایه‌گذاری و مدیریت منابع صندوق است. (صندوق رفاه دانشجویان، منبع اینترنتی)

الف- وصول و تعیین تکلیف مطالبات سنواتی

یکی از منابع اصلی تأمین درآمد اختصاصی صندوق رفاه وجوه باز پرداخت شده از محل وام‌ها و تسهیلات دانشجویی است مطالبات سنواتی انباشته شده صندوق در ابتدای سال ۱۳۹۴ حدود ۴ هزار و ۴۰۰ میلیارد ریال بود که با انجام اقدامات زیر مبلغ فوق در پایان سال ۱۳۹۶ به کمتر از ۶۰۰ میلیارد کاهش یافت:

۱- اصلاح قوانین و مقررات و فرآیندهای حوزه پرداخت

۲- جلب همکاری بانک مرکزی و موسسه اعتبارسنجی آن

ب- اجاره‌بهای سراهای دانشجویی

در چند سال اخیر با اصلاح قوانین و مقررات مربوط به پرداخت اجاره‌بهای سراهای دانشجویی و فرهنگ سازی در خصوص پرداخت به موقع اجاره بهای سراهای میزان درآمد صندوق از این محل حدود ۷۵ درصد رشد داشته است به نحوی که صندوق رفاه در راستای در راستای بهبود فضای سراهای دانشجویی بازگشت اجاره‌بها به دانشگاه را از ۳۰ به بیش از ۶۰ درصد افزایش داده است.

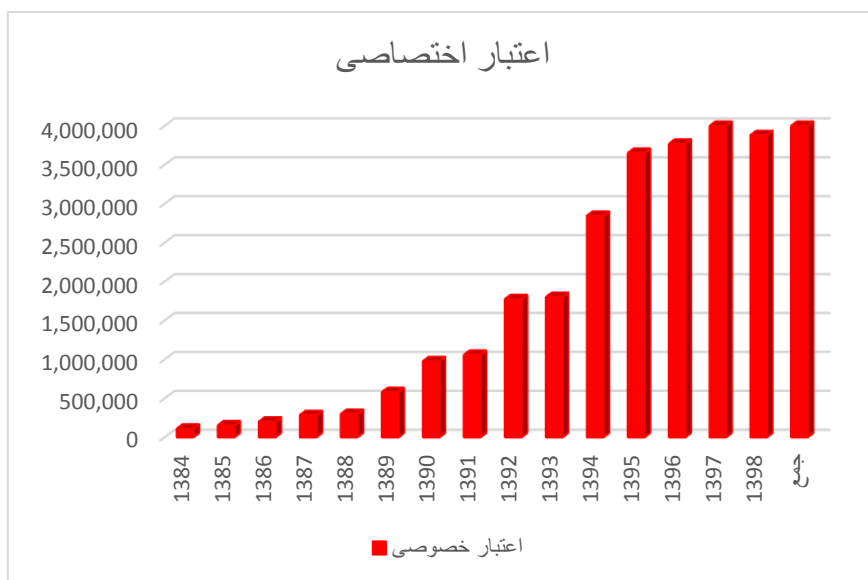
ج- منابع حاصل از هم‌افزایی با بانک‌های عامل

با توجه به محدودیت منابع در تأمین اعتبارات موردنیاز دستگاه‌های اجرایی، دولت با مشکلات بسیاری روبرو بوده است. بر همین اساس صندوق رفاه دانشجویان از سال ۱۳۹۴ بر اساس سیاست-گذاری هیئت امناء و اجرای مفاد سند راهبردی به منظور تأمین بخشی از اعتبارات مورد نیاز اجرای برنامه‌های سالیانه طرح هم‌افزایی مالی با بانک‌ها در راستای پوشش حداکثری وام ویژه دوره دکتری، وام شهریه به دانشجویان دانشگاه‌های غیردولتی و افزایش ظرفیت سراهای دانشجویی را حداقل یک دوره ۴ ساله در دستور کار خود قرار داده است.

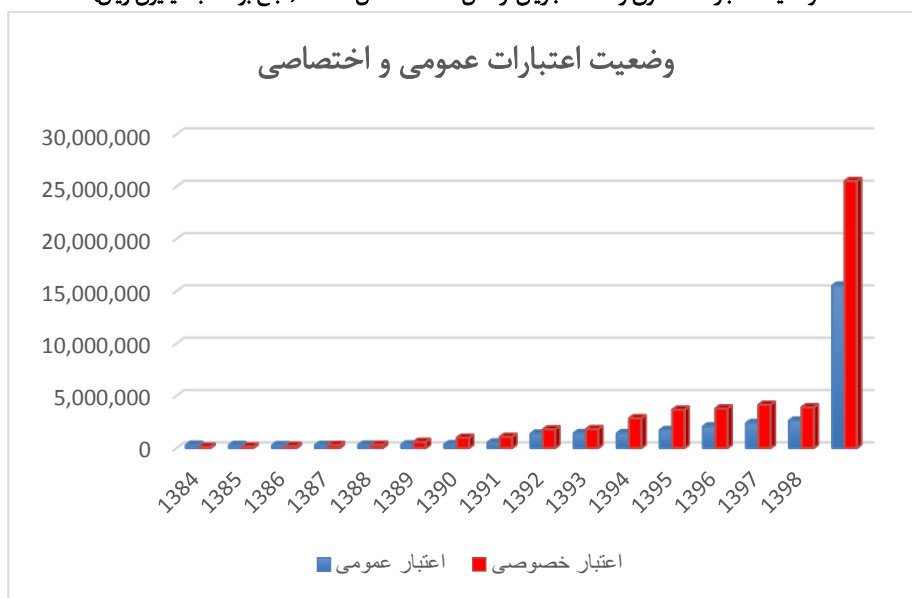
د- منابع ذخیره استراتژیک

با عنایت به محدودیت موجود در تأمین منابع مالی از محل منابع عمومی دولتی و درآمدهای

اختصاصی برای پیشبرد مأموریت‌های سازمانی به منظور کاهش وابستگی اعتبارات عمومی دولت و نیل به خودکفایی، صندوق رفاه دانشجویان با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در مفاد ماده ۳ قانون صندوق و سایر قوانین و مقررات مالی و معاملاتی مربوط به سال ۱۳۷۵ اقدام به سرمایه‌گذاری در زمینه‌های مختلف از محل درآمدهای حاصل از سرمایه‌گذاری وجوه مازاد نموده است. (یزدان مهر، ۱۳۹۷: ۲۰-۲۶)

وضعیت اعتبارات صندوق رفاه دانشجویان از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۸ (مبلغ برحسب میلیون ریال)

نتیجه‌گیری

یکی از بحث‌های بنیادی خدمات رفاهی دانشجویان در طی سالیان اخیر توسعه کمی دانشجویان بوده است. در دولت نهم و دهم شاهد افزایش تعداد دانشگاه‌ها و دانشجویان مواجه بوده‌ایم. این امر موجب به وجود آمدن دانشگاه‌های جدید بدون زیرساخت‌های رفاهی شد و بسیاری از دانشگاه‌های پیشین با افزایش تعداد دانشجویان روبرو شدند. در برهه زمانی، برهه‌ای بود که با فرایند تشدید تحریم‌ها، کاهش بودجه دولت، کاهش فروش نفت و کاهش درآمدهای عمومی دولت مواجه شد؛ به عبارت دیگر بودجه سابقه‌ای که برای خدمات رفاهی دانشگاه در نظر گرفته می‌شد، اکنون می‌بایست برای دو برابر آن دانشجویان هزینه شود؛ لذا توان و کیفیت دانشگاه‌ها در ارائه خدمات رفاهی کاهش یافت. از این روی نخستین و مهمترین عاملی که موجب کاهش تأمین خدمات رفاهی شده است افزایش کمی تعداد دانشجویان بوده است. دلیل دیگر که موجب تضعیف خدمات دانشجویی شده است عدم مشارکت مطلوب دانشجویان در تأمین هزینه‌ها است، این امر بدان معنا است که خدمات رفاهی مانند (تغذیه، خوابگاه و...) که برای دانشجویان ارائه داده می‌شود بسیار ارزان بوده است و هزینه مشارکت دانشجویان در تأمین این خدمات ۱۰ درصد نیز نمی‌باشد و بخش زیاد آن را دانشگاه‌ها تأمین کرده‌اند. مسئله‌ای دیگر که وجود دارد این است که با وجود محدود شدن محدودیت منابع، به نظر می‌رسد هیچ‌گونه خلاقیتی در هزینه کرد بودجه نداشته‌ایم. در خلال این مدت صندوق رفاه توجه چندانی به بخش خصوصی نداشته است و تنوع بخشی در حوزه خدمات رفاهی بسیار محدود بوده است. به عنوان مثال در ایامی که خوابگاه‌های دانشجویی تعطیل است، می‌توانیم در بحث گردشگری استفاده بهینه- ای از آن بکنیم. دانشگاه‌های جدید التاسیس ما به لحاظ بودجه توان ساخت زیرساخت‌هایی مانند خوابگاه‌های دانشجویی را ندارند؛ نگاه جزیره‌ای در سیاست‌گذاری ما موجب شده است که از یک طرف به دنبال توسعه کمی و گسترش تعداد دانشجویان باشیم و آن را به عنوان یک عامل مثبت نگاه کنیم و از طرف دیگر ساخت زیرساخت‌های مانند خوابگاه‌های دانشجویی را منع کرده‌ایم. در نظام آموزش عالی ما تصمیم‌گیری‌ها مبتنی بر سیاست‌گذاری تعاملی نیستند. به عنوان مثال شورای گسترش در نظام آموزش عالی وزارت علوم برای دانشگاه الف چند رشته جدید ایجاد می‌کند و پذیرش را گسترش می‌داد؛ اما هیچ توجهی به کیفیت خدمات دانشجویی به دانشجویان آن رشته نکرده است.

راهکارها و پیشنهادها

۱- یکی از مهمترین راهکارهای افزایش قدرت اقتصادی و بهره‌وری مناسب‌تر از منابع مالی و امکانات حوزه خدمات رفاهی دانشجویی، تجمع منابع و خدمات در یک دستگاه متولی و همچنین تجمع منابع مالی می‌باشد. زیرا پراکندگی موجود باعث اعمال سیاست‌های متفاوت، متناقض و بعضاً موازی می‌گردد.

۲- به منظور کاهش وابستگی بودجه حوزه خدمات رفاهی بایستی در مسیر خصوصی سازی و همچنین ایجاد زمینه سرمایه‌گذاری و تولید ثروت قدم برداشت. در غیر اینصورت با افزایش نرخ تورم و کاهش بودجه‌های دولتی هر ساله شاهد تضعیف توان مالی دستگاه‌های متولی در این زمینه خواهیم بود.

۳- از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۲ متاسفانه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به دلیل تصمیمات غیر فنی بدون توجه به نیازها، داشته‌ها و توان زیرساخت‌های حوزه خدمات رفاهی به شکل افسار گسیخته‌ای توسعه داده شد. توسعه بی‌رویه کمیته دانشگاه‌ها و دانشجویان منتج به افزایش بار مالی هزینه‌ای حوزه خدمات رفاهی گردید و کیفیت ارائه خدمات به دلیل عدم تناسب توان مالی نظام آموزش عالی با رشد جمعیت دانشجویان را با مخاطره جدی مواجه کرده است.

۴- ارائه خدمات رفاهی در زمینه‌های مختلف از جمله تغذیه دانشجویی، وام و تسهیلات، درمان و مشاوره، ورزش و امکانات خوابگاهی به بیش از چهار میلیون دانشجو در کشور، نیازمند آن است که ضمن ایجاد زمینه حضور بخش خصوصی نسبت به کاهش هزینه‌ها و مدیریت بهتر اعتبارات و همچنین افزایش درآمدها را فراهم ساخت. نگاه صرفاً دولتی در این زمینه‌ها منجر به عدم خلاقیت و ضعف در ارائه خدمات شده است.

۵- یکی از مهمترین ضعف‌های سیاست‌گذاری در حوزه اقتصاد آموزش عالی، وجود قوانین دست و پاگیر و عموماً به روز نشده‌ای است که امکان ایجاد زمینه‌های درآمدزایی و سرمایه‌گذاری را از دانشگاه‌ها و صندوق‌های رفاه را سلب کرده است. چنانچه ما به دنبال خودکفایی و بازتولید ثروت به منظور ارائه خدمات رفاهی به جامعه دانشجویی در کشور هستیم بایستی با تدوین و تصویب قوانین چابک و همسو با اصول قانون اساسی کشور امکان ایجاد زمینه سرمایه‌گذاری و با تولید ثروت را فراهم آوریم.

منابع فارسی

کتاب

- جعفر هزارجریبی، رضا صفری شالی (۱۳۹۱)، *آناتومی رفاه اجتماعی*، تهران، انتشارات جامعه و فرهنگ

مقالات

- امیر اشکان نصیری پور، عباس طلوعی اشلقی، سید جمال‌الدین طبیبی، محمدرضا ملکی، حسن ابوالقاسم گرجی (۱۳۹۱)، *تحلیل صورت‌های مالی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور*، صلح نامه مدیریت سلامت، ۱۵ (۴۹)

- تاج مزینانی، علی‌اکبر (۱۳۹۰)، *گونه‌شناسی نظام‌های رفاهی در جهان*، فصلنامه علمی و پژوهشی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، سال سوم، شماره ۶

- سروش خالقی، فریبا محمود ابوالقاسمی، غلامرضا گرای نژاد و مریم دولو (۱۳۹۶)، *بررسی عوامل مؤثر بر روش تخصیص منابع آموزش عالی در ایران*، مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، ۱۳۹۶، دوره ۱۰، شماره ۱ (پیاپی ۱۹)

- عادل آذر، محمدرضا امینی و پرویز احمدی (۱۳۹۲)، *طراحی مدل بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد (مورد مطالعه: دانشگاه تربیت مدرس)*، چشم‌انداز مدیریت دولتی، سال چهارم، شماره ۱۵، پاییز

- قارون، معصومه (۱۳۸۷)، *مزایا و محدودیت‌های هزینه‌یابی مبتنی بر فعالیت بر اساس تجارب دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی در کشورهای مختلف*، نامه آموزش عالی، دوره جدید، سال اول، شماره ۲

- میترا عزتی، ابوالقاسم نادری (۱۳۸۸)، *سازوکارهای تخصیص مالی بر عملکرد آموزشی گروه‌های آموزشی دانشگاهی: مطالعه موردی دانشگاه تهران*، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، دوره ۱۵، شماره ۲ (۵۲)

- مصطفی حقی کرم‌الله، مهدی فولادگر (۱۳۹۳)، *برنامه‌ریزی راهبردی ارتقاء وضعیت رفاه دانشجویان در نظام آموزش عالی ایران (از منظر کیفیت زندگی)*، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۵، شماره ۱۸

پایان نامه

- خالقی سروش، فریبا (۱۳۹۶)، طراحی الگوی تخصیص منابع آموزش عالی در ایران، رساله دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه شهید بهشتی

خبرگزاری

- قانون صندوق رفاه دانشجویان، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، قابل دریافت در: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/92161>

اسناد

- ذوالفقار یزدان مهر و همکاران (۱۳۹۷)، شکرانه تحول: کارنامه خدمات و عملکرد صندوق رفاه دانشجویان، تهران، صندوق رفاه دانشجویان

English Resources

Articles

- Bartram, Brendan (2009), **Student Support in Higher Education: Understandings**, Implications and Challenges. Higher Education Quarterly. 63
- Gruber, Thorsten & Fuß, Stefan & Voss, Roediger & Gläser-Zikuda, Michaela. (2010), **Examining Student Satisfaction with Higher Education Services: Using A New Measurement Tool**. International Journal of Public Sector Management. 23
- Zhan lin (1992), **quality of life: conceptual and measurement issue**, journal of advanced nursing, No.17

Documents

- Strömqvist, Sture (2006), Forms of student support in Sweden: past, present and future, UNESCO. IIEP